

Il concept empermess è sin maisa

La grupp da lavur propona trais variantas per l'introducziun dal rumantsch grischun en scola

■ (anr/hh) Il concept da basa per l'introducziun dal rumantsch grischun en scola è stgaffi. Il venderdi passà è el vegni preschentà a la fracziun dals deputads rumantschs dal cussegl grond. La grupp da lavur propona trais variantas d'introducziun. L'emprima – numnada «pionier» – preveda il rumantsch grischun a moda activa en singulas scolas già davent dal 2007/08. Uss han ils detagls areguard l'introducziun anc da suandar. Lavust 2003 ha il cussegl grond decidì d'edir ils novs meds d'instrucziun rumantschs a partir dal 2005 sulettamain en rumantsch grischun. A medem temp è la regenza vegnida incumbensada d'elavurar in concept per l'introducziun dal rumantsch grischun en scola. Il departament d'educaziun sco istanza responsabla ha incaricà ina grupp da lavur da formular emprimas propostas.

Decisiun il december

La grupp da lavur è vegnida occupada cun represchentants dals divers uffizis dal departament d'educaziun sco er d'expertas ed experts, surtut linguists. Sco basa per il sboz d'elavuraziun èn ils resultats da la «Maisa radunda», convocada avant in onn dal departament, sco er ulteriuras posiziuns externas vegnidas examinadas e nezegiadas. Ultra da quai han gi lieu differents inscuters cun istanzas politicas ed instituziuns da scola e da lingua. Il venderdi passà ha la grupp da lavur alur pudì preschentar ses resultat. Igl è in concept da basa. Da quai concept san ins prender invista sin la pagina d'internet www.rumantsch-grischun.ch. Enfin miez november sa in e scadin prender posiziun tar quel. Sin fundament da quellas reacziuns vegn il departament d'educaziun ad examinar

Cussegliev guvernativ Claudio Lardi ha tegnì pled: Il concept per l'introducziun dal rumantsch grischun en scola è avant maun sin il termin fixà.

FOTO H. HUONDER

las reacziuns e preschentar silsunter a la regenza ina versiun repassada dal sboz. Probablmain vegn la regenza ad approvar il concept da basa il december vengent.

Trais variantas

La grupp da lavur propona d'introducì il rumantsch grischun sin fundament da trais variantas: «Pionier», «standard» e «consolidaziun». Ellas na sa distinguan betg areguard il cuntegn, mabain areguard il tempo. La varianta «pionier» preveda l'introducziun dal rumantsch grischun a moda activa davent da l'onn

da scola 2007/08. Quellas scolas che sa decidan a moda voluntaria per quella varianta, retschaivan dal chantun in sustegn finanziel spezial. Enfin lu duessan ils meds d'instrucziun per l'emprima classa esser avant maun. La varianta «standard» preveda l'introducziun activa l'onn 2011/12 e la varianta «consolidaziun» l'onn 2015/16. L'onn 2024 vengnan pia tut ils giuvenils da las scolas popularas rumantschas a bandunar quellas cun ina scolaziun cumpletta da rumantsch grischun. «Cun l'introducziun dal rumantsch grischun en scola na lain nus betg bandischar ils idioms, ma-

bain rinforzar il rumantsch sco tal», punctuescha cussegliev guvernativ Claudio Lardi. Sin fundament da las propostas da la grupp da lavur vegn uss decidì cu e co il rumantsch grischun duai vegnir introducì definitivamain.

Differentas ponderaziuns

En connex cun l'elavuraziun dal concept da basa ha la grupp resguardà ils pli differents criteris, surtut dentant ils sociolinguistics e pedagogics. Sco quai ch'il linguist e magister Werner Carigiet declera, duai il rumantsch grischun remplazzar ils idioms scrits exi-

stents e betg las diversas varietads pleadas. Essend ch'il rumantsch grischun vegn duvrà dapi passa 20 onns, èn numerusas publicaziuns, tranter auter er d'instrucziun, avant maun. Tenor Anna-Alice Dazzi vegn i ad esser necessari d'elavurar directivas linguisticas per ils scolars, la magistraglia e per materialias d'instrucziun. Medemamain sa tschenta la dumonda, tge che ha da vegnir standardisà u fixà anc pli fitg. «En quel connex stuain nus er sa dumandar, sche cudeschs èn adina la meglra soluziun, u sche autras furmas – per exempel electronicas – èn betg pli prudentas», di Dazzi. Sco quai ch'il manader da la grupp, Ivo Berther, di, duessia in curs da 10 dis per la competenza linguistica esser sufficient per l'instrucziun dals magisters. Vidlonder vegnessia in curs da tschintg dis per la competenza metodica-didactica. I vegn ad esser necessari da scolar en tut radund 640 magisters da l'entir chantun Grischun. In pensem fitg delicat è er la comunicaziun ed infurmaziun da tuts pertutgads. Per Oskar Eckhardt sto l'infurmaziun succeder a moda averta e transparenta.

Sclerir la basa legala

Da sclerir resta la fin finala er la dumonda giuridica. Nagina rolla gioga quella en las vischnancas ch'elegian la varianta «pionier», pertgè quella è voluntaria. «Il pli tard sin l'onn da scola 2009/10 duai il conclus giuridic pertutgant la competenza da decisiun esser avant maun», di Claudio Lardi. En la fasa d'introducziun è il project collià cun custs supplementars ch'èn da vesair sco investiziun en ina adattaziun da la structura orientada vers il futur. Cifras concretas èn da spetgar en il rom dal concept detaglià.

Las opiniuns davart il rg restan contraversas

La Quotidiana ha dumandà l'avis davart il concept rumantsch grischun tar adherents ed adversaris

DA MARTIN CABALZAR

■ Il concept da basa «rumantsch grischun en scola» è vegni beneventà da la LR e dals adherents da rg, tar ils adversaris en la sceptica e las resalvas restadas. La Quotidiana ha retschertgà l'avis d'intgins exponentes. Pretendi l'elavuraziun d'in concept per l'introducziun dal rg en scola aveva deputà Corsin Farrér (Stierva) sco parsura da la fracziun rumantscha. Er sche betg tut ils detagls da sia incumbensa sajan anc sclerids è Corsin Farrér cuntent cun il concept preschentà. «Il concept da basa preschentà è solid e lubescha uss ina decisiun democratica en chaussa.» Tenor Farrér è il Grischun central adina stà fitg avert e favuraivel envers il rumantsch grischun. Perquai savess el schizunt s'imaginar che Surmeir pudess era funcziunar – sper la Val Müstair – sco «regiu da pionier» per l'introducziun dal rg en scola populara.

Vincent Augustin, deputà e parsura da la LR, Cuira

Cuntent cun il concept preschentà è Vincent Augustin, il parsura da la LR. La LR haja pretendì che il rumantsch grischun vegnia «introducì uschè spert sco pussaivel, dentant bain preparà en scola». A prima vista è il concept preschentà in bun concept che tegn era quint da las pretensiusas fatgas da la LR. En connex cun l'introducziun prevedida dal rg en scola vules la LR metter a disposiziun ses cussegladers linguistics e cunzunt promover l'infurmaziun e la sensibilisaziun per il ru-

mantsch grischun, punctuescha Augustin. Tenor instituziun chantunala sajan las vischnancas cumpentas da fixar il linguatg da scola en cunvegnientscha cun il chantun. Quai muntia ch'il chantun sappia natiralmain betg decretar l'introducziun sutminond questa competenza cun edir meds da scola e pretender il rg per l'access en scola media. Augustin è cunscent che la decisiun sto sa far en cunvegnientscha cun las vischnancas, el spetgia dentant che quellas sajan avertas per la discussiun.

Alexi Decurtins, linguist ed in dals capo-iniziantes da la petiziun rg, Cuira

Il concept preschentà para da tegnair quint da certas menziuns fatgas dals petiziunaris. Tenor Decurtins vess ins stui schar il rg là nua ch'el ha sia giustificaziun ed ina funcziun, saja quai sco linguatg placativ, administrativ e comunicativ. La scola primara stuess ins tenor mes avis tegnair libra d'incumbensas dal rumantsch grischun. La scola rumantscha è già oz surtgargiada senza il rg. Il rg na saja betg mo ina nova varianta da scrittira, el è in nov linguatg. Quel nov linguatg chaschunia confusiun partenent la chapientscha, la scripziun, las fuormas e la conjugaziun. Era la muntada dals peds sa differenziescha tranter ils idioms ed il rg. «La scola rumantscha n'è betg el stan da tegnair tras questa tensiun», concluda Decurtins.

Vreni Caprez, scolasta e presidenta da la Renania, Trin

«Jau sun dapi blers onns ina gronda ad-

herenta dal rumantsch grischun ed jau sun persuadida ch'il concept è in bun pass en la dretga direzziun», di Vreni Caprez. Sch'ils Rumantschs veglian surviver stoppian els vegnir ad ina tscherta unitad, e na sappian betg sa lubir da spargliar las forzas. Tenor ses avis èsi in luxus d'edir cudeschs da scola en tschintg idioms rumantschs. Per la scolasta da rumantsch fissi pli cunvegnent da survegnir pli savens cudeschs moderns ed attractivs per l'instrucziun rumantscha. Quai n'è dentant betg pussaivel en tschintg variantas, mabain mo en ina. A Trin è Vreni Caprez persuadida ch' ils uffants na fagessan betg persenn sch'els emprendian rumantsch grischun u sursilvan. Il rumantsch grischun saja pli damanaivel dal dialect da Trin ch'il sursilvan, di Caprez. Tar ils scolasts da Trin che han già frequentà avant trais onns in curs da rg chatta quel acceptanza cumplaina.

Mario Pult, magister e parsura da la Conferenza generala ladina, Ftan

«Il sulet positiv da quest concept è ch'il chantun ha chapì ch'ins na sa betg introducì il rumantsch grischun cun sforz, di Mario Pult. Ins haja era consentì che la comunicaziun saja stada mala e ch'il proceder na dastga betg esser memia precipità. La gronda part dals magisters ladins è vinavant cunter l'introducziun, cun excepziun da la Val Müstair. L'opziun da laschar las vischnancas taxescha Pult sco nunrealistica, damai ch'ella chaschunassia ina salata da linguatgs sin il stgalim superiur en ina scola regionala.

David Flepp, scolast secundar e supstant da la Conferenza sursilvana

«Jau sun stà inchantà dal concept preschentà», accentuescha David Flepp envers LQ. El saja stà surstà positiv ch'il concept saja già fitg concret, saja quai pertutgant ils meds d'instrucziun per ils differents stgalims e la scolaziun dals scolasts. Flepp è era satisfatg che in e scadin ha uss la pussaivladad da prender posiziun tar il concept da basa fin mez november. Cun surlaschar a las vischnancas il termin per l'introducziun dal rg hajan ins prendì a l'opposiziun il vent ord las alas, di Flepp.

Francestg Friberg, scolast secundar e manader FRR, Danis

Tenor Francestg Friberg ha la retschertga davart l'acceptanza dal rg tar las scolastas ed il scolasts da la Surselva documentà che sulettamain 21 pertschient da las 180 personas che han respundì veglian uniftgar il rumantsch tras il rg. Quai signifitgeschia che radund 90 pertschient dals scolasts sajan encunter il pass che il departament d'educaziun postuleschia cun ses concept che veglia remplazzar ils idioms. Plinavant muossian las votaziuns consultativas en differents vischnancas che la gronda part da la populaziun saja cunter l'introducziun dal rg. «Il rg aveva la finamira d'unir ils Rumantschs, fin oz ha el effectuà il cuntrari, el ha separà nus», constatescha Francestg Friberg. I fissi stà nairas uras da far il pass tenor l'acceptanza che il rg ha tar il pievel. Claudio Lardi haja danovamain mantgantà da far quai, malgrà che las cifras eran uss econcuschen-

tas. «Senza resguardar l'opiniun dal pievel resta l'introducziun dal rg en scola ina dictatura, in pass violent cunter la veglia dad ina pluralità dals Rumantschs ed è perquai illegal», accentuescha Friberg concludend.

Sulet Luven e Schlans èn per il rg

Da las 81 vischnancas plementadas da la pcd giuvna da la Surselva han mo 17 prendì posiziun en ina votaziun consultativa avant che il concept correspondent saja sin maisa. Da las 17 vischnancas che han prendì posiziun èn sulet duas, numnadamain las vischnancas sursilvanas da Luven e Schlans, stadas per il rg en scola. Inoltrà lur posiziun han 10 vischnancas sursilvanas e 7 vischnancas ladinas, dentant naginas ord Surmeir e Val Schons. En las vischnancas che han decidì munta la cumpart da vuschs negativas a radund 75 pertschient dals votants preschents. En Engiadina han 92,9 pertschient votà na e 7,1 pertschient gea, en Surselva han 70,2 pertschient votà na e 29,8 pertschient gea. Tenor la pcd giuvna da la Surselva duain ils resultats reflectar l'opiniun da la populaziun ed uschia gidar las istanzas chantunales a definir la politica linguistica da l'avvegnir.